

Oamk Journal

Oulun ammattikorkeakoulun julkaisuja

Tämä on alkuperäisen julkaisun rinnakkaistallenne. Rinnakkaistallenne saattaa erota alkuperäisestä sivutuksestaan ja painoasultaan.

This is an electronic reprint of the original publication. This version may differ from the original in pagination and typographic detail.

Käytä viittauksessa alkuperäistä lähdettä/Please cite the original version:

Thallinger, M-C., Savolainen, M., & Tervasoff, P. (2024). Näönkuntoutusohjauksen erityispiirteitä ovat yksilöllisyys ja oman työn kehittäminen. *Oamk Journal*, (41). Oulun ammattikorkeakoulu. <http://urn.fi/urn:nbn:fi-fe2024040514859>

METATIEDOT

Tyyppi: Artikkel

Julkaisija: Oulun ammattikorkeakoulu

Julkaisunumero: 41/2024

Julkaisuvuosi: 2024

Tekijätiedot: Thallinger Miia-Christina, Savolainen Merja, Tervasoff Päivi

Oikeudet: [CC BY-SA 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/)

Kieli: suomi

Pysyvä osoite: <http://urn.fi/urn:nbn:fi-fe2024040514859>

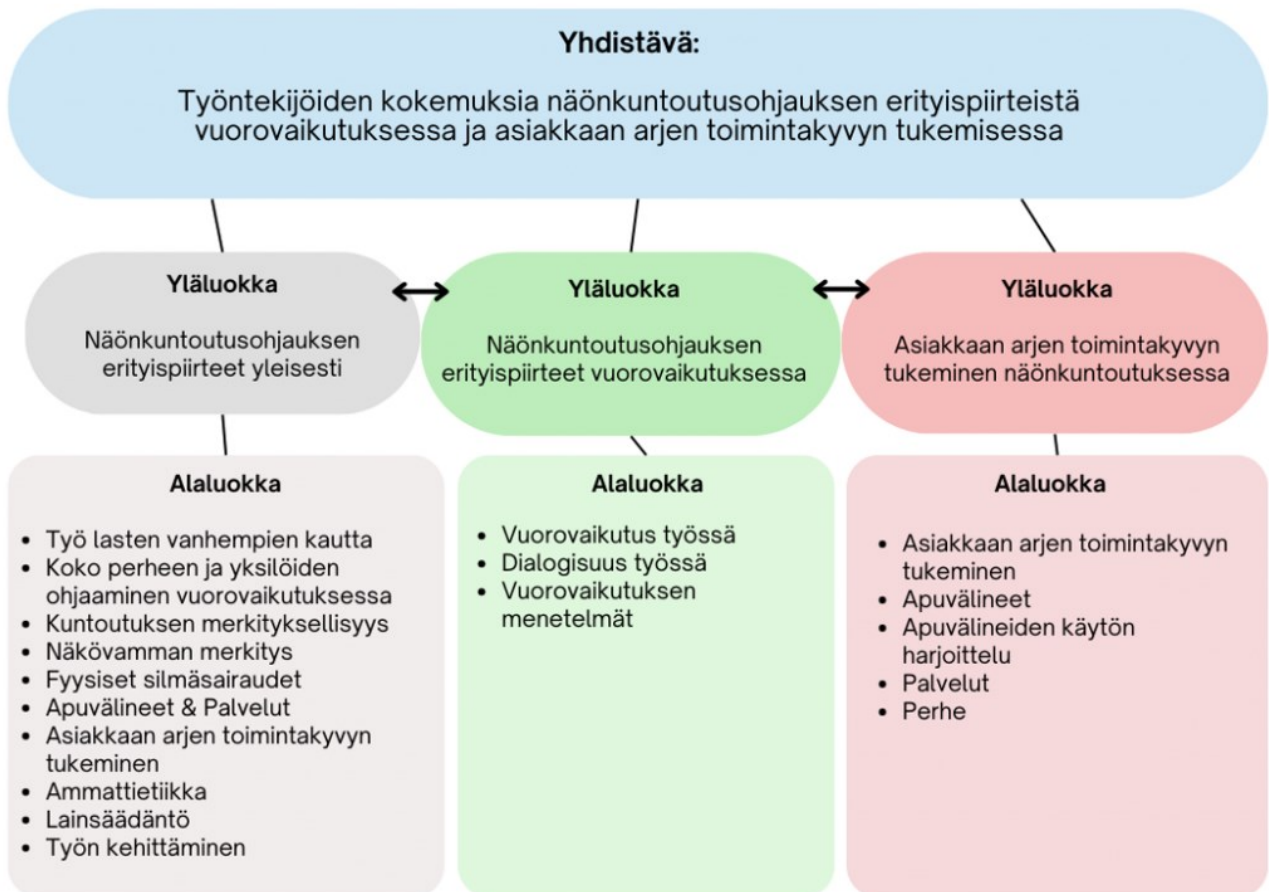
Tiivistelmä: Thallingerin ja Ruskon opinnäytetyössä tutkittiin laadullisena tapaustutkimuksena teemahaastatteluin Kuntoutus-liriksen työntekijöiden kokemuksia näönkuntoutusohjauksen erityispiirteistä vuorovaikutuksessa ja arjen toimintakyvyn tukemisessa. Tavoitteena oli tuottaa lisää tietoa näönkuntoutusohjaukseen liittyvistä erityispiirteistä, kuvailla työntekijöiden kokemuksia työstään ja kehittää näönkuntoutusohjaustyötä, jossa erityinen tuki, lainsäädäntö ja ammattietiikka ovat keskeisiä työhön liittyviä tekijöitä. Tutkimuksen edetessä hahmotettiin teemoja haastatteluun teoriaperustassa esiintyneiden käsitteiden pohjalta ja luotiin ylä- ja alaluokat vastausten ja alkuperäisten teemojen perusteella. Keskeisiksi haastattelujen tuloksiksi nousivat yksilöllisyyden huomioiminen, sanallinen ohjaus ja kuvailu sekä luottamuksen rakentaminen fyysisen ohjaamisen helpottamiseksi. Psykofyysissosiaalisen toimintakyvyn ylläpito asiakkaan arjessa on isossa roolissa asiakkaan muuttuneessa elämäntilanteessa tuettaessa voimavarojen ja mielekkyyksien löytämisessä. Fyysistä toimintakykyä voidaan tukea apuvälinein ja niiden käytön harjoittelulla, joista ohjaajalla täytyy olla riittävästi tietoa.

Näönkuntoutusohjauksen erityispiirteinä ovat yksilöllisyys ja oman työn kehittäminen

12.4.2024 - Thallinger Miia-Christina, Savolainen Merja, Tervasoff Päivi

Näkövammaisten liitto myönsi apurahan Thallingerin ja Ruskon näönkuntoutusohjauksen erityispiirteisiin liittyvään opinnäytetyöhön, jossa tutkittiin näönkuntoutusohjauksen erityispiirteitä vuorovaikutuksessa ja arjen toimintakyvyn tukemisessa työntekijöiden näkökulmasta. Tätä varten haastateltiin viittä Näkövammaisten liiton Kuntoutus-liriksen työntekijää. Artikkelissa esitellään laadullisen opinnäytetyön tutkimustulokset, joista keskeisin oli yksilöllisyyden huomioiminen ohjauksessa.

Aineiston analyysissä teemat jaettiin ensin tarkemmin niin haastatteluissa kuin teoriaperustassa esiintyviin ylä- ja alateemoihin. Ylä- ja alaluokat luotiin haastattelujen vastausten ja alkuperäisessä tietoperustassa esiintyneiden teemojen mukaan (kuvio 1). Haastattelussa kysyttiin kaikilta koulutustaustasta, josta muodostui alaluokka työn kehittäminen näönkuntoutusohjauksen yleisiin erityispiirteisiin. Haastattelujen pohjalta syntyivät myös alaluokat näkövammaisuuden merkitys ja kuntoutuksen merkityksellisyys. Työssä edettiin yleisestä kuntoutusohjauksesta vuorovaikutukseen ja asiakkaan arjen toimintakyvyn tukemiseen.

KUVIO 1. Luokkien jakautuminen yhdistävästä tekijästä ylä- ja alaluokiksi (kuvio: Miia-Christina Thallinger).

Näönkuntoutusohjauksen erityispiirteet yleisesti

Haastatteluissa tuli ilmi keskeisinä tuloksina, että Kelan palvelukuvaukset [1] [2] edellyttävät kuntoutuksen täydennyskoulutusta tai erikoisosaamista osana moniammatillista tiimiä. Sitä tarjoaa erikoisammattitutkintoja järjestävä Gradia osana Kuntoutus-, tuki- ja ohjauspalvelujen ammattitutkintoa järjestettävää [3] näönkäytönohjauksen täydennyskoulutusta oman ammatin rinnalle tuomaan tietoa näkövammaisuudesta ja kehittämään omaa työtä. Kela määrittelee harkinnanvaraisen kuntoutuksen keston, sisällön, siihen osallistuvat ammattihenkilöt ja mainitsee, että myös läheinen voi osallistua kuntoutukseen [1].

Haastateltavien mukaan omassa koulutuksessa ei välttämättä ole ollenkaan tietoa aistivammoista. Koulutustaustan lisäksi haastateltavilta kysyttiin yleisesti näönkuntoutusohjauksen erityispiirteistä, asiakkaan prosessista, ammattietiikkaan

liittyvistä tekijöistä (kuten osallisuus, yhdenvertaisuus) sekä erityisestä tuesta enemmän palveluja tarvitseville henkilöille sisältyen lainsäädäntöön. Haastateltavien määritelmä erityisestä tuesta vastasi Sosiaalihuoltolain [4] kuvausta. Näönkuntoutusohjauksen erityispiirteistä oli vaikeaa saada yksiselitteistä vastausta. Työtä tehdään paljon lasten vanhempien kautta, myös ilman lasta, kuten alla olevassa esimerkissä.

”Yksi erityispiirre on se, että hirveän paljon tehdään sitä työtä niiden lasten vanhempien kautta. – – Lapsilla se on kyllä todella erityispiirre tietysti, että koska en mä voi sitä lasta millään tavalla oikein muuttaa siinä tunnissa kuitenkaan, mutta siitä mä koen, että on paljonkin merkitystä, jos mä pystyn sen hänen vanhempaansa ajatuksia tai toimintatapoja jotenkin ohjaamaan tai tukemaan.” (H1)

Kuntoutus-liriksessä huomioidaan asiakkaan oma lähipiiri ja myös perhe, sillä näkövamma voi koskettaa koko perhettä [5]. Haastatteluissa oli myös puhetta tyypillisistä Kuntoutus-liriksen myös Näkövammarekisterissä [6] esiintyvistä silmäsairauksista, kuten rappeumista, aivoperäisistä vammoista ja diabeteksesta sekundaarisena sairautena.

Erityispiirteet vuorovaikutuksessa

Keskeisimpänä tuloksena vuorovaikutuksessa oli selkeän ja sanallisen ohjauksen merkitys ja kuvailu visuaalisen kontaktin puuttuessa sekä luottamuksen rakentaminen helpottamaan fyysistä ohjaamista kehollisesti, kuten näytettäessä suuntaa. Kuntoutus-liriksessä huomioidaan, että asiakkaan tavoite on hänen omansa eikä ulkoapäin ammattilaisten asettama. Kolmannella vuorovaikutustasolla asiakkaan tilanne ja hänen tarpeensa otetaan huomioon kokonaisvaltaisesti, yksilöllisesti ja hänen lähtökohdistaan käsin tekemättä oletuksia hänen tilanteestaan. Yhteinen ymmärrys tilanteesta voidaan löytää keskustelemalla, kuten Mönkkösen neljännellä yhteistyötasolla. Viidennellä yhteistoiminnan tasolla fyysinen ohjaaminen voi olla helpompaa asiakkaan luottaessa ohjaajaan. (vrt. [7])

Haastateltavien mukaan luottamuksellinen lähestyminen lisää asiakkaan turvallisuuden tunnetta. Kosketuksen täytyy olla ennalta sovittua ja lähestymisen rauhallista.

Luottamuksen syntyminen voi viedä aikaa. Ammatilaisen tehtävänä on tutustua yksilön elämäntarinaa, jotta vahvuudet ja mielekkäät asiat voisivat löytyä yksilökeskeisessä elämänsuunnittelussa [8], mikä tuli myös selvästi esille tutkimustuloksissa.

Näkövammaisen huomio voidaan kiinnittää puhumalla ääneen ja mainitsemalla oma nimi

tai koskettamalla sovitusti olkapäähän, jos puhe ei riitä henkilön tavoittamiseen, kuten Näkövammaisten liiton [9] ja Papunetin [10] määritelmissäkin. Asiakasta voi myös lähestyä kuvailemalla ulkonäköä kiinnittääkseen huomion, kuten seuraavassa esimerkissä.

”Lähestyä sitten pienellä selityksellä, vaikka että nuori herra siinä, jolla on huppari päällä ja kaulassa roikkuu kuulokkeet niin, jos se vaikka on sokea henkilö niin hän voi siitä huomata, että aa minua tarkoitetaan. Nää on tällaisia arjen tilanteita, joista tietysti, vaikka jos se nimi on tiedossa niin voi sitä Kallea siinä nopeasti sillä puhutella, mutta sitten hätä keinot keksii. Toisaalta ihan asiallisesti voi saada sen Kallen huomion niinkin. Ainakin minä onnistun siinä ja uskon, että meillä monet. – – Tätä on tällaista soveltamista kuitenkin koko ajan tää työ, niin päästään aina sitten asioissa eteenpäin.” (H1)

Tulosten mukaan ammattilainen myös sulkee taustalta hälyäänet pois tukeakseen asiakkaan tarkkaavuutta ja etsii parhaimman aistikanavan vuorovaikutukseen (vrt. Papunet). Vuorovaikutukseen liittyen näkövammaisen asiakkaan huomiointi puheen tasolla ja kosketuksella rauhallisessa ympäristössä on myös erityinen piirre, koska näkevän asiakkaan kanssa ohjauksessa on mukana visuaalinen kontakti.

Näkövammaisella sanattoman viestinnän ymmärtäminen voi usein olla vajaata, jolloin ääni ja äänenpaino korostuvat. Näkövamman vaikutus on yksilöllistä. Työntekijän tehtävänä on huomioida näkövamman vaikutus kommunikaatioon yksilöohjauksessa ja ryhmätilanteissa, kuten vuoron tunnistamisen vaikeus ryhmätilanteissa. Myös yksilötapaamisessa on tärkeää kertoa puhujan nimi, jotta hän voi oppia tunnistamaan puhujan nimestä ja äänestä. Ohjaajien tehtävään kuuluu lisäksi tilasta toiseen ohjaaminen, jotta asiakas ei tunne oloaan eksyneeksi vieraisissa tiloissa.

Kuntoutus-liriksessä ovat keskiössä asiakkaan yksilöllisyys ja asiakkaan kuuntelu, kuten Laurenin [8] määrittämässä yksilökeskeisessä elämänsuunnittelussakin. Sen sijaan vuorovaikutuksen menetelmistä mainittiin esimerkiksi motivoiva haastattelu [12] [13]. Tulosten mukaan työssä pohditaan asiakkaan valmiuksia hänen lähtökohdistaan käsin huomioiden hänen tavoitteensa ja toiveensa, jotka voivat poiketa ammattilaisen asettamista. Tätä tukevat Laurenin [8] ja Mönkkösen [7] ajatukset siitä, ettei asiantuntijakeskeisyys anna tilaa asiakkaan omille tulkinnoille. Mönkkösen [7] teoriaa vuorovaikutuksesta tukevat haastateltujen ammattilaisten määritelmät dialogisuudesta, joka on itsensä alttiiksi tekemistä toisen näkemyksille ja yhteisten ajatusten kehittämiseksi. Siinä kehittyi molemminpuolinen ymmärrys ja luottamus osapuolien välille. Ammattilaiset

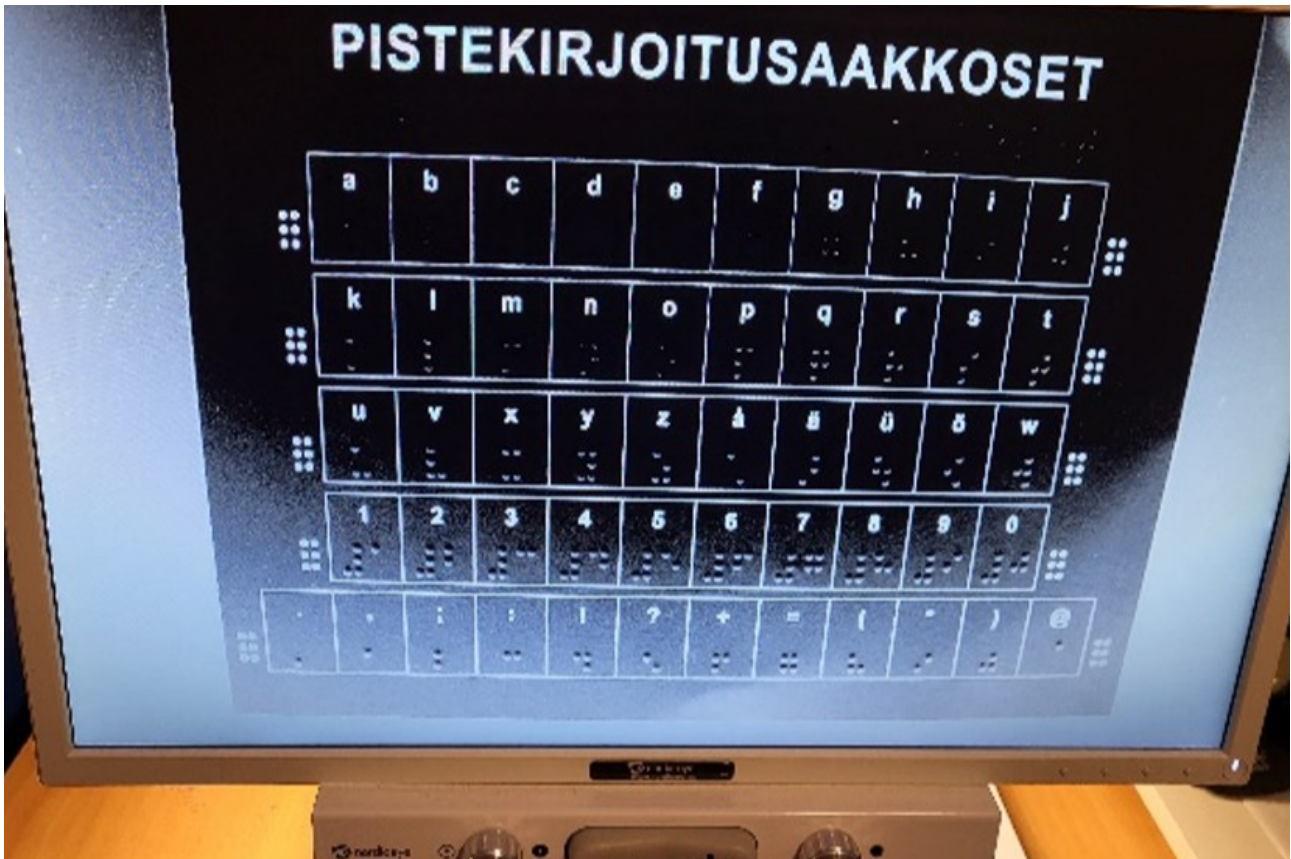
käyvät läpi dialogia asiakkaan kanssa rakentaakseen yhteistä ymmärrystä hänen tilanteestaan, tarpeestaan ja elämäntilanteestaan käsin.

Asiakkaan arjen toimintakyvyn tukeminen

Teoriaperustassa on myös samankaltaisuutta liittyen niin näönkuntoutusohjauksen yleisten erityispiirteiden kuin asiakkaan arjen toimintakyvyn tukemisen (alaluokat kuvio 1: asiakkaan arjen toimintakyvyn tukeminen, apuvälineet, apuvälineiden käytön harjoittelu, palvelut ja perhe) tuloksiin. Osa toimintakyvyn tukemista on psykofyysissosiaalisen toimintakyvyn ylläpito asiakkaan arjessa. Myös Kuntoutus-liriksessä työskentelevät ammattilaiset joutuvat pohtimaan rooliaan tukiessaan asiakkaan toipumisprosessia [14], mikä on henkilökohtainen ja ainutlaatuinen [15]. Tulosten mukaan asiakkaan muuttuneessa elämäntilanteessa psyykinen tukeminen on keskiössä tukemalla niin voimavarojen kuin mielekkyyksien löytämisessä, kuten seuraavassa esimerkissäkin.

”Psyykinen tukeminen on aika isossa keskiössä, kun ihmiset osittain on tilanteessa, joka on heille tosi uusi. Niin, kyllä mä siihen ainakin omassa työssäni paljolti panostan, että miten ihminen sitten saa niitä voimavaroja lähteä ylipäätänsä pohtimaan sitä omaa tilannettansa ja elämäänsä ja tekemään niitä muutoksia, että siinä tuetaan tietenkin. Ja sitten, tietenkin tuetaan siis moninaisesti fyysistä toimintakykyä. Täällähän meillä on sisältöinäkin kuntoutuksessa sellaisia asioita, jotka sitä tukee. Ja myöskin mahdollistetaan esimerkiksi nyt liikkumista taidollisesti niin, että ihminen pystyisi liikkumaan turvallisesti ja niillä tarvitsemillaan reiteillä – – ja sitten tietysti arjen selviytymiseen liittyen, että hän saa laitettua itsellensä ruokaa, jos hän sitä haluaa ja niin edespäin, vaikka näkö on heikentynyt tai mennyt kokonaan.” (H2)

Sen sijaan fyysisen toimintakyvyn tukemiseen liittyvät apuvälineet ja niiden käytön harjoittelu. Lukutelevisio (kuva 1) on yksi asiakkaan tarvitsemista apuvälineistä tekstien suurentamiseen niin arjessa, opiskeluissa kuin työelämässä. Seppäsen [16] määritelmä eri-ikäisten asiakkaiden näönkuntoutuksen erityispiirteistä vahvistaa haastatteluissa esiintynyttä apuvälineiden käytön sekä liikkumistaitojen harjoittelua. Ohjaajan riittävä ymmärrys niistä, näkemisen vaikeuksista sekä arjen toimintakyvystä on tärkeää. Ohjaaja tukee asiakasta asioiden opetteluissa vähemmällä näkökyvyllä apuvälinein (valkoinen keppi, pistekirjoitus), tietokoneen kymmensormijärjestelmällä sekä kuulo- ja tuntoaistilla.

KUVA 1. Lukutelevisio käytössä (kuva: Miia-Christina Thallinger).

Asioita voidaan merkitä arkeen pistekirjoituksella ja erilaisilla merkinnöillä, jotta esimerkiksi hyllyssä olevat maustepurkit löytyvät helposti, kuten seuraavassa esimerkissä.

”Joku tykkää tehdä keittiössä asioita, ruokaa ja jotain muuta touhujia niin esimerkiksi opetellaan pistekirjoitus, jotta voidaan merkitä siellä vaikka nyt maustepurkit, jolloin ne löytyy sieltä hyllystä helposti ja joku toinen sitten kertoo, että kun varasto on sekaisin, niin sit’ kun pistekirjoitus on opeteltu, niin seuraavan kerran mä tapaan hänet, ja hän kertoo että no nyt mun varasto on laitettu kuntoon, että siellä on jokaisessa laatikossa merkintä pisteellä, että mitä se laatikko sisältää ja mä löydän sieltä asiat ja mun ei tarvi aina joka laatikkoa penkoa ja etsiä jotakin asiaa...” (H5)

Ohjaaja tukee asiakasta löytämään merkityksiä elämään esimerkiksi kädentaitojen avulla, josta asiakas voi saada onnistumisen iloa. Fyysisen toimintakyvyn tukemiseen liittyy se, että asiakas voi liikkua turvallisesti tarvitsemillaan reiteillä ja laittaa kotonaan ruokaa mahdollisimman itsenäisesti. Leamy ym. [17] toteavat, että vertaistuen avulla voidaan lisätä sosiaalista hyvinvointia. Sen lisäksi ohjaustilanteessa huomioidaan monia asioita kokonaisuutena. Sosionomin tehtävänä voi olla palveluiden ja tukitoimien läpikäyminen riippuen asiakkaan yksilöllisistä tarpeista. Kuntoutuksessa perheen huomiointi on tärkeää

erityisesti lapsilla, mutta myös aikuisilla perheenjäsenten on usein mahdollista tulla mukaan Kuntoutus-lirikseen.

Yhteenveto näönkuntoutusohjauksesta

Näönkuntoutuksessa huomioidaan yksilölliset tarpeet kokonaisuutena niin vuorovaikutuksen kuin psykofyysissosiaalisen toimintakyvyn tukemisessa. Visuaalisen kontaktin puuttuessa ohjauksessa kuvaillaan selkeästi sanallisesti puhujan nimi tavattaessa, tarjotaan äänite tarvittaessa, ohjataan fyysisesti koskettamalla olkapäähän suuntaa näyttäessä luottamuksen rakennuttua sekä tuetaan haastavissa ryhmätilanteissa selviytymisessä, voimavarojen, mielekkyyksien löytämisessä ja vertaistuen saamisessa.

Ammattilaisen tulee kehittää työtään Kelan palvelukuvausten muuttuessa. Asiakkaan fyysistä toimintakykyä tuetaan apuvälineillä ja niiden käytön harjoittelulla, turvallisella liikkumisella asiakkaan tarvitsemilla reiteillä ja mahdollisimman itsenäisellä ruoanlaitolla kotona. Ohjaajalla täytyy olla riittävästi ymmärrystä näkemisen vaikeuksista, apuvälineistä sekä niiden käytöstä, jotta hän voi tukea asiakkaitaan ja ohjattaviaan asioiden opetteluun etenkin, kun asiakkaalla on vähäisempi näkökyky. Yhdessä näkövammaisen kanssa opetellaan valkoisen kepin, pistekirjoituksen, kädentaitojen ja kymmenensormijärjestelmän käyttöä kuulo- ja tuntoaistia hyödyntäen. Apuvälineet mahdollistavat saavutettavuuden, esteettömyyden ja osallisuuden yhteiskunnassa.

Miia-Christina Thallinger

Opiskelee sosiaalialaa Oulun ammattikorkeakoulussa

Merja Savolainen

lehtori

Hyvinvointi ja kulttuuri

Oulun ammattikorkeakoulu

Päivi Tervasoff

lehtori

Hyvinvointi ja kulttuuri

Oulun ammattikorkeakoulu

Artikkeli perustuu opinnäytetyöhön:

Rusko, N., & Thallinger, M-C. (2024). Työntekijöiden kokemuksia näönkuntoutusohjauksen erityispiirteistä vuorovaikutuksessa ja arjen toimintakyvyn tukemisessa [AMK-opinnäytetyö, Oulun ammattikorkeakoulu, Sosiaalialan tutkinto-ohjelma]. Theseus. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-202402193141>

Lähteet

[1] Kansaneläkelaitos. (2020). *Aikuisen aistivammaisen moniammatillinen yksilökuntoutus. Palvelukuvaus palveluntuottajalle, harkinnanvarainen kuntoutus.*

<https://www.kela.fi/documents/20124/410362/aikuisen-aistivammat-yksilokuntotus-palvelukuvaus.pdf/8c87f156-c160-ea11-c4de-5d29a0bbf79b>

[2] Kansaneläkelaitos. (2022). *Aistivammaisen aikuisen moniammatillinen yksilökuntoutus. Kelan vaativan lääkinällisen kuntoutuksen palvelukuvaus.*

<https://www.kela.fi/documents/20124/915198/aikuisen-aistivammaiset-moniammatillinen-yksilokuntoutus-palvelukuvaus.pdf/0884fd31-e3c4-ceaa-c76c-5f07a5c8adb3?t=1634802572678>

[3] Gradia. (2024). *Näkövammaisten asiakkaiden näönkäytön ohjaus. Kuntoutus-, tuki- ja ohjauspalvelujen erikoisammattitutkinto.* <https://www.gradia.fi/nakovammaisten-asiakkaiden-naonkayton-ohjaus/119890>

[4] Sosiaalihuoltolaki 2014/1301. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301>

[5] Kalland, M., & Salo, S. (2020). Vanhemmuuden tukeminen vauva- ja lapsiperheissä. *Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim*, 136(8), 891–897.

<https://www.duodecimlehti.fi/duo15527>

[6] Näkövammaisten liitto. (2023). *Näkövammarekisteri.* <https://nkl.fi/fi/nakovammarekisteri>

[7] Mönkkönen, K. (2018). *Vuorovaikutus asiakastyössä. Asiakkaan kohtaaminen sosiaali- ja terveysalalla.* Gaudeamus.

[8] Lauren, M. (2013). Yksilökeskeinen elämänsuunnittelu – Voimaannuttava menetelmä palveluohjaukseen. Teoksessa Hämeenlinnan kaupunki & T. Autio

(toim.), *Palveluohjauksen käsikirja. Artikkelikokoelma taustoista ja käytännöistä*.
Hämeenlinnan kaupunki.

[9] Näkövammaisten liitto. (17.1.2022). Näkövammaisuus. Haettu 20.2.2024 osoitteesta
<https://www.nkl.fi/fi/nakovammaisuus>

[10] Papunet. (24.9.2023). *Näköaisti*. Haettu 20.2.2024 osoitteesta
<https://papunet.net/nakoaisti/>

[11] Papunet. (13.11.2023). *Aistien toiminta*. Haettu 20.2.2024 osoitteesta
<https://papunet.net/aistien-toiminta/>

[12] Terveyskylä.fi. (20.9.2019). *Kuntoutusohjauksen työmuodot*. Haettu 20.2.2024
osoitteesta <https://www.terveyskyla.fi/kuntoutumistalo/ammattilaiset/kuntoutumisen-tukeminen/kuntoutusohjaus/kuntoutusohjausprosessi/kuntoutusohjauksen-ty%C3%B6muodot>

[13] Terveyskylä.fi. (20.9.2019). *Mitä on kuntoutusohjaus?* Haettu 20.2.2024 osoitteesta
<https://www.terveyskyla.fi/kuntoutumistalo/ammattilaiset/kuntoutumisen-tukeminen/kuntoutusohjaus/mit%C3%A4-on-kuntoutusohjaus>

[14] Farkas, M., Gagne, C., Anthony, W., & Chamberlin, J. (2005). Implementing Recovery Oriented Evidence Based Programs: Identifying the Critical Dimensions. *Community Mental Health Journal*, 41(2), 141–158. <https://doi.org/10.1007/s10597-005-2649-6>

[15] Slade, M., Amering, M., & Oades, L. (2008). Recovery: an international perspective. *Epidemiologia e Psichiatria Sociale*, 17(2), 128–137.
<https://doi.org/10.1017/s1121189x00002827>

[16] Seppänen, M. (2018). Näönkuntoutus. Teoksessa M. Seppänen, J. Holopainen, K. Kaarniranta, N. Setälä & H. Uusitalo (toim.), *Silmätautien käsikirja*. Duodecim.

[17] Leamy, M., Bird, V., Le Boutillier, C., Williams, J., & Slade, M. (2011). Conceptual framework for personal recovery in mental health: systematic review and narrative synthesis. *The British Journal of Psychiatry: The Journal of Mental Science*, 199(6), 445–452. <https://doi.org/10.1192/bjp.bp.110.083733>